

PROF. DR. AHMET İNAM'IN YERELLİK GÖRÜŞÜ

Ahmet İnam'ın dünya tasarımı, yaşama tasarımı, insan tasarımı aynı zamanda kültür tasarımıdır. Yani ben varım, benim de isteklerim, düşüncelerim ve istediğim bir dünya vardır anlamına gelmektedir. Mevcüt dünyaya karşı bir dünyamızın olması, İnam açısından dünyayı elimizin altında inşaaya hazır duymamız demektir. Bu inşaada bizim olanı, özerkliğimizi, kimliğimizi, sergileme çabası vardır. Gerçekte bu; gerçeklerin acımasız, ezici gücüne kafa tutmaktır.

İnam'ın düşüncesinde “dünya tasarlamak, dünya yaratmak”, bu dünya içinde yaşayan “insan ve toplumu, onların çevresini, ortamını (düşünce atmosferini) yaratmaktır”. Hayalin gerçekleştirilebilir olması, içinde yaşadığımız sahici dünyanın ekonomik, toplumsal, ticari, kültürel, siyasal bağlamını da gözönüne almamız gerektiğini belirtmektedir (İnam 1993, 133). Felsefecimizin dünya tasarımı; yaşadığımız gerçekliğin eleştirilip, eskiyen, aksayan, kokuşan yanlarının ortadan kaldırılması için ileri sürülen *öneriler* öbeğinden oluşmaktadır. Bu dünyayı tasarlayacak dünya mimarları, hayalle gerçek arasında bir köprü oluşturacak bir tavır içerisinde; bir anlamıyla naiv bir tavır içerisinde tasarımlarını gerçekleştirecekler. Ancak bu tasarımın bir *iç mantığı, iç tutarlılığı* olacak. Ana ilkeleri ve bu ilkelere dayalı temel önermeleriyle birlikte. Bunlar birbirine gelişigüzel, rast gele bir biçimde değil de belli bir sistem içinde bağlanacak. Böylece gerçek dünyayla karşılaştırma olanağı ortaya çıkmış olacak. Burada deyim yerindeyse, bilimde de işlerliği olan bir düşünce deneyi (Gedanken Experiment) gerçekleştirilecek. İşte bu düşünce deneyi, dünyayı yorumlayıp anlamlandırmanın, bu dünyada yaşanılan ülkeye sahip çıkmanın, onu değiştirmenin bir ön koşulunu oluşturacak. Böylece bir dünya tasarımının yapı taşları şöyle sıralanabilir:

1- Birey 2- Toplum-Toplumlar, 3- Teknoloji, 4- Doğa, 5- Bilgi, 6- Eylem, 7-Sanat, 8- İletişim olanağı, 9- Geleceğe yönelik tarih. A. İnam'a göre bu yapıtaşlarının gereksiz zorlamayla, birbirinden koparılması, ayrılması, kurulacak dünyanın mimarisini çarpıtacaktır. Örneğin, tutarda *bireyle toplumu* ayırır, birini diğerine indirerseniz kuracağınız dünya bireysiz, halsiz, özgürlükten yoksun olacaktır. Aynı biçimde, birey-teknoloji ayırımı, insan bireyini, teknolojiye karşı yabancılaştıracaktır onu. Felsefecimiz, insanların, tek tek bu öğeler arasında yaptığı eksik ayırımı, birbirine indirgemelerini nasıl felakete yol açabileceğini kolaylıkla düşünür. Öyleyse bu öğeler arasında yumuşak geçişler sağlanmalı, belli bir denge, ama devingenliği bozmayan, aksatmayan bir denge kurmaya çalışmalıdır. Bu öğeler hangi toplum, hangi yöre için gerçekleştiriliyorsa, oraya uygun, o topluma, o insana uygun bileşeler aranmalıdır. “Böylece, birey yukarıda sayılan

dokuz öğeyle birleşerek, kafasındaki dünyayı, kendisine yukarıdan zorla kabul ettirilen modellerin dışında kurmaya çalışacaktır. İnam'ın gönlünde tasarladığı Türk insanının (aynı zamanda İnam'ın *ideal insan* tasarımıdır) (İnam 1993, 135) temel vasıflarını şöyle açıklamaktadır:

Ahmet İnam'a göre, bu insan zeki olacak, taklitçi, fırsatçı, köşe dönüşçü, kaba saba bir zekâ değil bu, sorunları fark edip çareler bulabilecek bir zekadan söz etmektedir. Gerek toplum, gerek teknoloji, gerekse ahlak alanındaki sorunları çözme gücü olan zekâyı kasdetmektedir. Bu insan çılgın olacak, çılgınlık bir züppelik bir özenti değildir, kokuşmanın, kokuşanın karşısında, güçlü önünde boyun eğmeyen, adam-sendeciliğin korkaklığın yadsıdığı, bütün bu olumsuzluklara bir başkaldırıdır. Çünkü akıl uslu olma anlamında, bir sindirme aracı olarak kullanılmıştır. Boynu bükük, mütevekkil bir akıllı olmaktansa, statücülüğü sarsan, bunun tehlikelerini göz önüne alabilen, göğüsleyebilen bir çılgınlık yeğdir.

Mizah duygusuna sahip olacak, dünyaya, dünya koyabilecektir. Dünya tasarlayabilecek, yaşayışına, kültürüne, anlam verecek, yorum getirecektir.

Akıllı olacaktır. Çılgın akıllı, bu aklıyla önündeki seçenekleri görebilecek, geniş, derin, düşünebilecek, düşüncesiyle heyecanını, duygu dünyasını birleştirip, yaratıcı, düzenleyici bir insan olacaktır. Ezilen, taklit eden, irdelemeden taklit eden bir insan olmayacaktır. Bütün bu özelliklerle donanmış bir duygu dünyasına sahip olacaktır. Renkli ve derin bir iç dünyaya kavuşmuş insan olarak yüzeysel, dar beğeni kalıplarının ötesinde yaşama tıknazlığını aşacaktır. Eyleyen-üreten, bir yetiye erişmiş bir insandır o. Böylece, düşünceyle yaşayışı, kuramıyla eylemi arasındaki köprüyü kurabilecek, düşüncesini ısrarlı bir çabayla sonuna dek, eleştiriler ışığında gerçekleştirmeye çalışacaktır.

Tasarladığı dünyaya yakışır bir ahlak duygusunu taşıyacaktır. Kendini ve başkalarını aldatmayacak, zayıflıklarını, eksiklikleri, özürlerini saklamayacak bir insan olacaktır. Yine bu Türk insanı kendisiyle bütünleşmiş, geleneklerini, kültürünü, kültür mirasını, geleceğe taşıyabilecek bir tarih duygusu içinde olacaktır. *İnancı* olacaktır. Dayanakları ve gerçekleri olan, dünyanın nasıl değiştirilebileceği hakkında bir ön görüşe destek sağlayan inancı. Mekan bilinci taşıyacaktır. Yöre bilinci. Bağnaz bir hemşehrilik duygusuyla değil de sahip çıkma, paylaşma, ortaklaşa sorun çözme niyetini taşıyan bilinç. Başkalarının da böyle bilince sahip olduğunu bildiği için, hoşgörülü, tahammüllü bir vatan duygusunu yüreğinde, aklında taşıyarak, içinde yaşadığı mekana, ülkesine, dünyaya, giderek evrene açık, onun bir parçası olduğunu anlayabilir. İnam, inandığı ideal insanı böyle ortaya koymaktadır.

İnam açısından “Kültür”, toplumların yaşama biçimlerini anlatan bir terimdir.

Yaşama biçimi denildiğinde, o toplumun inançları, varsa getirdikleri sistemli bilgileri, efsaneleri, oturuş kalkışları, yemek yiyişleri, pişirişleri, doğadan ürün elde edişleri, doğayı denetlemeleri, dolayısıyla teknolojileri, bireyler arası ilişkileri, ekonomik yaşayışları, sevinçleri, acıları paylaşma biçimleri doğum, ölüm törenleri (İnam 1993, 61) bütün bu etkinliklerin tavırların dayandığı anlam anlaşılıyor. *Kültür* yalnızca etkinliklerden oluşmuyor. Bu etkinliklerin üretime yönelmesi sonucu ortaya konulan ürünlerde, sanat ürünleri (resim, heykel, mozaik...) günlük yaşamda kullanılan araç gereçte kültürünü oluşturuyor. Demek ki kültür “Belli bir toplumun yaşama biçimine, toplumsal etkinliklerine, bunların dayandığı, yaşamaya verilen anlama, bu yaşamın ürettiği ürünlerin tümüne, toplumsal etkinliklerine, bunların dayandığı yaşamaya verilen anlama, bu yaşamın ürettiği ürünlerin tümüne verilen bir ad.” (İnam 1993, 6)

Kültür terimini hem bireysel, tek tek insanların kültürü, hem toplumsal, tek tek toplumların kültürü olarak anlayabiliriz. Ayrıca tüm toplumları oluşturan ya da bazı toplumların bir arada oluşturdukları ortak yaşama biçimlerine ve ürünlerine, yaşam anlamlarına da, kültür diyebiliriz. Bu anlamda Avrupa kültürü, İslam kültürü, dünya kültürü, gibi Ahmet İnam’a göre, bireylerin kültürü vardır. Bireylerin kültürünü ise şöyle açıklayabiliriz: bireyin kültürü bireyin içine sindirdiği, benimsediği, yorumladığı, anlamlandırdığı kültürdür.

Toplumsal kültürün bireye yansması bireyde görülmesidir. Kültürü ancak bireyler yaşayabilirler. Onlar kültürü belli bir gözle görürler. İnam’a göre *birey* ögesini ortadan kaldırmak olanağı yoktur. Bireyin yaşamadığı, “görmediği”, duymadığı, anlamlandırmadığı, bireyler üstü bir kültür, Hegelci anlamda bir “*Geist*” yoktur. Hegel olmasaydı “*Geist*” olmayacaktı. Homeros, Hesiodos, Sokrates olmasaydı, Yunan kültürünün neye benzediğini anlayamayacaktık. Klanlarda bile “büyücü”nün “birey”liğinden söz edebiliriz. Buradaki bireycilik toplumdan “kopmamış” bireyciliktir. Ama toplum, bireylerinin “benlik”lerinde, içlerinde yaşar. İçlerinde bir anlamda, bir “anlam”a bürünür. Kültür bireylerde kendini gösterebilir. Bu birey o kültürü dıştan gören de olabilir. Bir antropolog bireyle konuşarak, onları gözleyerek, onların verdiği anlamı yakalayarak, kültürü yakalayabilir.

İnam, kültür alanında yeterince yaratıcı olmadığını ama bunu gerçekleştirmek için mücadele etmemiz gerektiğini dile getiriyor ve kültürümüzle ilgili olarak niçin yeterince yaratıcı olamadığına yönelik bir takım tespitlerde bulunmaktadır. (İnam 1999, 246) İnam bu tespitlerden yola çıkarak yaratıcı olamayışımızın sebeplerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Yaratıcılığın bireysel bir çaba olmadığını aksine birey-toplum-iktidardan

oluşan çoklu yapının çabası olduğunu ve bu yapının bireylerin birey olarak ortaya çıkmasını temin etmesi gerektiğini bunun yapılamamasından dolayı yaratıcılığın gerçekleştirilemediği, işlerinin doldurulamadığı sonucuna varmaktadır. (İnam 1999, 244)

Bireylerin birey olmaları konusunda yönetim ve iktidar üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmediğini ve bundan dolayı bireylerin yaratıcılığa çıkışı olmayan inanç düzenlerinde sıkıştığını belirtmektedir. Bu noktada karşımıza *özgürlük* sorunu çıkmaktadır. Bu konuda düşüncelerini Ahmet İnam şöyle seslendiriyor: “Sorun, yalnızca özgürlük sorunu, Batı’daki güçlerin sömürüsü, geleneksel inançların yitirilişi, ekonomik yoksulluğun, altyapı kurumlarındaki işleyişin bozukluğu sorunu olduğu sanılıyor. Kültürel yozlaşmada bunların etkisi yok değil; durumun teşhis ve tedavisinde yanılıyor. Kurtuluş yalnızca değil, doğal olarak; toplumda, insan ilişkilerinde, insanlarla kurumların ilişkilerinde yöneten-yönetilen arasındaki karışık bağlantıların anlaşılıp, yaratıcı çözümler getirebilmede yatıyor”(İnam 1999, 247).

Yaratıcılık, yaratıcılık diyoruz bizim işimize nasıl yarayacak, dünyaya karşı yaratıcı tavır almak ne demek? Niçin gerekli? Bu konuda felsefecimiz şöyle seslenmektedir:

İnam’a göre, yaratıcılık; iç dünyamızın dışımızdaki dünyaya belli bir *tavır* takınmasını gerektiriyor. *Yaratıcı tavır* bir hamallık tavrı değildir. Ahmet İnam hamallık benzetmesini yaparken de emeğe karşı saygıyı da vurgular. Yaratıcı; dünyaya bakış açısında özgürlük ruhu, aşma duygusunu yitirmemeli. Dünyada gördüğümüz, hayatta karşılaştığımız şeyler, bildiğimiz gerçekliği yansıtmayabilir. Bunu içinde de saklıyor olabilir. İşte bu duygu bizi araştırmaya, incelemeye sevkeden ısrar olmalıdır. Fakat bu bir saplantı da olmamalıdır. Çoğu kez de bizi köreltir. Yaratıcı, özgür olmalıdır. Yürüdüğü yolda, uslubunda, bakış açısında bir başına olmalıdır. Ama bunun büyük bir riskinin olması yanında alışılmışın dışındadır. Yaratıcı kendi haritasını çizmeli ve çizdiği yolda yalnız başına yürümelidir. Yalnız kalmanın verdiği müthiş cesaretle en azından yaratıcılığımızı paylaşacak birilerini buluruz. Yeter ki iletişime açık olalım, kendimizi başkalarına anlatmaya hazır olalım. Anlatmaya, dinlemeye, anlamaya, çatışmaya açık olalım. (İnam 1999, 245)

Kültür alanımız çok geniş. Yüzlerce, belki binlerce yaratıcıya gerek var. Bu gerekliliği fark etmiş kültür politikası geliştirmeli.

İnam’a göre, yaratabilmek için yaratıcı gibi yaşamamız gerek. Yaratılar tepeden inme olmamalı. Çünkü hayat her türlü teoriyi aşmaktadır. Yaşamın yaratıcı zenginliğini yakalamak gerekir. Yaratıcı biçiminde yaşamasak, yaratıcı kültür ürünlerini ortaya koyamayız. (İnam 1999, 246)

Yaratıcı hamlelere, kafamızdaki şu sorulara arayacağımız sorulara vereceğimiz yanıtlarla başlayabiliriz. Bu sorulardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: *Kimim ben?* Hangi kültürde yaşıyorum? Bu kültürde yerim ne? Ne yapabilirim? Kimin için yaratıyorum? Geleceği nasıl görüyorum? Düşüncelerim ne yönde geliyor? Yarattığım ürünlerin gelişimi neyi hedefliyor? Hedeflemeli? Kime karşıyım? Ne umuyorum? gibi sorulardan bazıları bunlar olabilir (İnam 1999, 246).

İnam sanat-kültür ilişkisi ve sanat politikamızı ise, şöyle ifade etmektedir: Kültür zenginliğini olanca canlılığıyla sanatla ifade edebiliriz... Sanat, yaratıcılık açısından, kültürümüzde, felsefeden daha canlı daha heyecan verici ürünler ortaya koyabiliyor. Elbette sorunları var. Felsefeyle bütünleşmiş, bireyi, toplumu irdeleyen, farklı yaşama biçimlerine dikkatimizi çekebilen, çağdaş tekniklere kapalı olmayan bir sanattan yanayım... Sanatı yaşayışımızdan, iç dünyamızın zenginliğinden çıkarmalı, onu yaşayabilmeliyim. Yaşadığımız, yarattığımız; kültürümüzün dışındaki insanlara da seslenebilmelidir.

Sanatçı kendini politikada bulmalıdır. Kavgasını görebilmeli. Sanatçıya rağmen, sanat politikası üretilemez. Sanat politikası dikte edici politika olamaz. Yaratıcılığı, düzeyi sanatsal yaratılanı sınırsız bir biçimde destekleyen politikadan yanayım (İnam 1999, 248).

Ahmet İnam teknolojinin yol açtığı evrensel sorunlara karşı şu tezleri sürmektedir:

Çare yine *düşledir*. Yine *düştedir*, benim düşleri bulanık, ürkek okurum. Düş kurmanın cesareti var bizde. Teknoloji elimizden gitmişse, gitmekteyse, öyle sanıyorsak: *Düşünelim* öyleyse; rahatsızsak böyle olmaktan, suçu teknolojiye yüklüyorsak ya da teknolojinin ardındakilere, çare düştedir. “Bizde, her türlü kafa tutuşunun ardında yatan o: Düşlemek, ummak. Beklemek. Beklentisi olmak. Ama bunun için beklemek. Atılmak. Konuşmak. Eleştirmek. Bir araya gelmek. Örgütlenmek. Tartışmak. Coşkumuzu yitirmemek; Düşümüzü, düşümüzden düşünceye dek savunmak. Elbette düşlerden düşülür. Düşlerimiz gerçeğe çarpar ve düşeriz” (İnam 1996, 9).

İnam’ın tezi mikro düzeydedir. O bununla gönül, yürek ve birey düzeyinde bir tespit yapmaktadır. Bizler, düşten hareket ederek bir düşünceye oradan da teknolojiye varmamız lazım. Böylece hayatımıza sahip çıkarak teknolojiyle *diyaloğa* geçme şansına sahip oluruz ve ona karşı alternatifler de oluştururuz. Yani düş temelli olan düşünce sayesinde; arayan, soran teknolojiler oluşturarak, oluşturduğumuz teknolojinin altında da ezilmeyen bir düşünceye sahip oluruz. Toplum olarak muhabbetimiz devam ettiği sürece, toplum olarak teknolojiden korkmamıza gerek yoktur, aksine o da insanın bir yönünü oluşturarak içimizden biri olur.

İnam'a göre, düş, düşünceyi devindirir ve onu besler. Düş sayesinde tasarımlarla gerçekleri birbirine bağlayabiliriz. *Düş* bir anlamda da ötede olmak demektir. Böylece gerçeklerle başedebilir ve onları değiştirebiliriz. Eğer düşte usta isek yaratıcı düşünceye dönüşebilir düş (İnam 1996, 10).

Bu algılama esnasında kullanacağımız denetimsiz ve beceriksiz düş gücü bizi yanıltabilir de.

İnam'a göre, düşlerimizin de bir *sınırı* olmalıdır. Bizi gerçeğe götürmeyen, ölmeyen, öldürülmeyen, öldüren düşlerin tehlikesinden sakınmalıyız. Çünkü denetimsiz düşler bir noktadan sonra denetimimizden çıkarak o, bizi denetlemeye başlar.

Bu ülkenin bilgin adamları, evrensel bilimin sorunlarına kendi kültür ve değerleri açısından katkıda bulunacak *düş gücünü* geliştirmelidir. Önümüze çıkan, çıkarılan her probleme, hayatımızın yüreğini besleyecek kanı pompalamayan, kendi buluşumuz olmayan problemlere harcanan düş gücü, düş ahlakına aykırıdır (İnam 1996, 13).

İnam, düşlerin ahlaki bir sorumluluğa sahip olduğunu, düşlerimizin de genel unsurlardan beslenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ama düşlerimizin sadece yerel unsurlarla ilgilenip, sorunlarımıza dünyanın ulaştığı bilim ve teknolojinin altında çözümler sunması da yanlıştır. Bu problemi gidermek için İnam şu görüşü ortaya koyar; Düş kullanma sanatı, düş ahlakı düş gücü ahlakı içinde, kendi sorunlarımız, kültürümüz, teknolojimiz içinde, düzeyi düşürmeden, düşlerimizi sırtında taşıyan atın hızını kesmeden gerçekleştirilmelidir.

Ne düş özürlü biri gibi etnosantrik, kültür enayisi, toplumunu bilim taşrasında yaşatan ne de içinde çalıştığı, yetiştiği kültürü yok sayarak düş atını aşırı mahmuzlayıp, gerçeğinden kopuk çalışan bilim teknoloji adamı istiyoruz. Düşlerimizin sınırı kültürümüzdür, insanımızdır, tarihimizdir, toplumumuzdur, onlar hem sınırdır düşlerimize, hem düşlerimizi beslerler (İnam 1996, 14).

İnam bilimin dışında olanlar için de sınırlar görmektedir. Bilimi düşlerinde yorumlayanların sınırları, kültürleri ve toplumları vardır. Bilim politikası oluşturanların da nasıl bir toplumda, kim için ve ne adına bilim yapmaları gerektiğini düşünecek düşleri olmalıdır. Aksi halde düşler ve bilim elden gider ve yerel yapı taşlarımız hasar görür.

İnam'a göre, bizim teknolojiye kavramsal olarak katkımız çok az. Durum böyle olunca, üretilecek nesnelere başkaları tasarlamaktadır. Bunun sonucu olarak teknoloji bize dışardan gelmekte ve ayakta kalmak için de yayılmaktadır. Bu yayılımla beraber teknoloji bizim toplumsal ilişkilerimizi, ekonomimizi, kentleşmemizi ve kültürümüzü etkileyip ona şekil vermeye çalışmaktadır. Teknoloji böylece bizi bize yabancılaştırıp birer robota

çevirmektedir.

Teknolojiyi bu haliyle bizim kültürümüz yaratmadı. Farklı yaşama biçimleri, inanç sistemleri ve değerleri olan insanlar geliştirdiler, üretim; bir zihniyetin, bir düzenlemenin, toplumsal örgütlenmenin bir sonucudur. Oysa bizler yalnız sonuçları alıyoruz, araçların başlangıç noktalarının ne olduğunu pek düşünmeden. Kısacası, “ucuz yoldan” nimetlerini devşirmek istiyoruz.

Bülent KARATAŞ

KAYNAKLAR

İnam, Ahmet, *Düşten Düşünceye*, İmge Yay., Ankara, 1996.

_____, *Teknoloji Benim Neyim Oluyor?*, Alamuk Yay., Ankara, 1993.

_____, *Dünya Gönülden Gönüle*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yay., Ankara, 1999.